

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА

(повне державне вище навчальне заклад)

ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра економічної та соціальної географії і туризму

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ДЕМОГРАФІЧНІ ТА ЕТНІЧНІ ПРОБЛЕМИ СВІТУ

Рівень вищої освіти	<i>третій освітньо-науковий</i>
Ступінь вищої освіти	<i>доктор філософії</i>
Галузь знань	<i>10 Природничі науки</i>
Спеціальність	<i>106 Географія</i>

Навчальна програма дисципліни "Демографічні та етнічні проблеми світу".

Розробник: Яворська Вікторія Володимирівна, д. геогр. н., проф. кафедри економічної та соціальної географії і туризму

Навчальна програма затверджена на засіданні кафедри економічної та соціальної географії і туризму

Протокол № 1 від 31 серпня 2017 р.

Завідувач кафедри

Топчієв О.Г.

Обговорено та рекомендовано до затвердження навчально-методичною комісією (НМК) геолого-географічного факультету:

Протокол № 1 від " 04 " 09.2017 р.

Голова НМК

(підпис)

Біланчов Я.М.
(прізвище та ініціали)

Вступ

Навчальна програма "Демографічні та етнічні проблеми світу" складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії зі спеціальності 106 Географія.

Предметом вивчення дисципліни є сучасні проблеми демографії, наслідки яких впливають на всі сфери життєдіяльності сучасної людини, напрямки розв'язання цих проблем та напрями збереження етнокультурного розмаїття в світі.

Програма навчальної дисципліни "Демографічні та етнічні проблеми світу" складається з таких змістовних модулів:

1. Теоретичні засади етногеографії та етногеографічна структура світу.
2. Етногеографічна структура сучасної України.
3. Розвиток демографічних процесів в світі та Україні.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою курсу є удосконалення знань з демографії та демографічних проблем сучасності; ознайомлення з основними шляхами етногенезу та етнічної історії народів світу, особливостями етнокультурних та етнічних процесів, що відбуваються в них; вивчення основних кількісних показників, що характеризують етнонаціональну сферу та застосування їх для дослідження кількісних параметрів етнонаціональної структури населення держави (регіону).

Основні завдання курсу:

- розглянути місце та роль демографії та етногеографії у сучасній системі суспільно-географічних та суспільних наук;
- ознайомитись з особливостями виникнення та розселення тих чи інших етносів за материками, країнами та регіонами;
- з'ясувати значення географічного середовища в утворенні та розвитку етнічних спільнот, у наявності окремих етнічних рис;
- дослідити кількісні параметри етнонаціональної структури населення країни;
- проаналізувати територіальну організацію етнонаціональних груп та невеликих корінних народів в Україні; дати характеристику найбільших етнічних груп нашої держави.

Здобувач повинен знати:

- демографічні проблеми сучасності, демографічну ситуацію та демографічні тенденції в Україні;
- сучасні концепції етносу, етнічні процеси;
- основні класифікаційні принципи етносів в науці;
- характеристику історико-етнографічних районів світу та основні риси культури населення регіону;
- типологію держав за особливостями етнонаціональної структури населення;
- співвідношення понять національні групи, етнічні групи, корінні народи та національні меншини;
- кількісні показники, що використовують для дослідження етнонаціональної сфери держави (регіону)

Здобувач повинен вміти:

- аналізувати сучасні уявлення щодо етносу та міжетнічних процесів
- на основі етнічних параметрів населення держави визначати її тип за особливостями етнонаціональної структури населення
- на основі етнічних параметрів населення держави визначати її тип за особливостями етнонаціональної структури населення
- обчислювати індекс етнічної мозаїчності Б.Еккеля
- будувати картограми ступеня етнічної мозаїчності всього населення адміністративно-територіальної одиниці
- давати характеристику етногеографічним районам України та світу

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

КЗН 09 – використовувати базові знання в галузі сучасних інформаційних технологій (ГІС-технологій); уміння використовувати програмні засоби і інтернет-ресурси з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу;
КЗП 16 - здатність застосовувати вміння роботи зі статистичними базами даних, збору, узагальнення та обробки статистичної інформації та її графічної візуалізації.

Програмні результати навчання:

- уміти збирати, обробляти, зберігати та аналізувати наукову географічну інформацію з метою вибору напрямку досліджень за обраною темою з використанням сучасних інформаційних технологій;
- уміти створювати авторські та користуватися стандартними банками комп'ютерних програм і банками даних;
- уміти представляти підсумки виконаної роботи у вигляді звітів, доповідей на симпозіумах, наукових публікацій з використанням сучасних можливостей;
- уміти збирати, обробляти, зберігати та аналізувати наукову географічну інформацію з метою вибору напрямку досліджень за обраною темою з використанням сучасних інформаційних технологій;
- уміти створювати авторські та користуватися стандартними банками комп'ютерних програм і банками даних;
- уміти представляти підсумки виконаної роботи у вигляді звітів, доповідей на симпозіумах, наукових публікацій з використанням сучасних можливостей.

2. Програма навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Теоретичні засади етногеографії та етногеографічна структура світу.

Тема 1. Теоретичні засади етногеографії

Об'єкт та предмет етногеографії. Зв'язок етногеографії з етнологією. Історія становлення етногеографії як науки та її місце в системі наук. Етногеографія та соціальні науки. Етногеографія та законодавство. Етногеографія та проблеми демографії. Методи етногеографічних досліджень.

Тема 2. Поняття про етнос. Концепції етносу

Визначення етносу. Розподіл етносів на типи з точки зору їхнього еволюційного розвитку. Структура етносу. Головні ознаки етносу. Визначення етносу як "етносоціального організму", яке запропонував Ю.В.Бромлей. Визначення етносу як "біосоціального організму" Л.М. Гумільова. Сучасні концепції етносу – дифуніонізм та функціоналізм. Теорія етногенезу Л.М. Гумільова. Фази етногенезу.

Тема 3. Етнічні процеси.

Фізико-географічні передумови виникнення етносів. Визначення поняття етнічна територія та етнічна межа. Складнощі етнографічного картографування. Варіанти етнічних контактів – асиміляція, міксація, інтеграція. Етнороз'єднувальні процеси – парціація, сепарація, сегрегація. Співвідношення понять титульних, корінних народів та національних меншин. Етнічна самоідентифікація. Ознаки та причини етнічних конфліктів.

Тема 4. Класифікація етносів світу

Маркери, які застосовуються при визначенні етносів. Географічна класифікація етносу. Антропологічна класифікація. Сутність лінгвістичної класифікації народів світу. Мовні сім'ї, групи і підгрупи. Географія народів мовних сімей та їхніх груп. Географія етносів, мови яких не входять у жодну сім'ю. Расові відмінності. Історико-культурна класифікація етносів. Характеристика історико-етнографічних провінцій світу. Вплив природних умов і господарства на розвиток культури. Формування менталітету народу в залежності від природно-географічних умов та господарського укладу.

Змістовний модуль 2.

Етногеографічна структура сучасної України

Тема 5. Етнодемографічні співвідношення в структурі населення України.

Географія української етнічної нації в Україні

Співвідношення у населенні України. Ареали компактного розселення етнопонаціональних спільнот и груп (росіян, угорців, румунів, молдаван, болгар) та етнічнозмішаних територій (Крим) на території України. Етнічна мозаїчність населення України. Індекс етнічної мозаїчності Б.Еккеля. Значення показника етнічної мозаїчності для сільського, міського та всього населення. Поліетнічні, двоетнічні та моноетнічні регіони України. Розподіл регіонів України за кількістю етнічних українців. Диференціація за регіонами кількісного переважаючого українців над кількістю населення найбільшої етнічної групи.

Тема 6. Географія етнопонаціональних груп та невеликих корінних народів в Україні. Етногеографічне районування України

Приналежність етнопонаціональних груп України до мовних сімей і груп. Росіяни – найбільша етнопонаціональна група в Україні. Компактно розселені етнічні меншини України (угорці, румуни, болгари, молдавани, греки) та ареали їх проживання. Етноси, розселення яких відрізняється дисперсним характером (євреї, білоруси, росіяни у центральних і західних областях). Крим – "батьківщина" багатьох корінних народів (кримських татар, кримчаків, караїмів). Історія питання етногеографічного районування України. Сучасне бачення етногеографічних районів України.

Змістовний модуль 3.
Розвиток демографічних процесів в Світі та Україні.

Тема 7. Тенденції демографічних процесів в Україні.

Кількість населення України. Відтворення населення: показники та природні, соціальні, економічні чинники народжуваності й смертності, їх просторові відмінності. Особливості вікового і статевого складу населення України. Міграційні процеси в Україні. Українці на світовому і регіональному ринку праці. Демографічна політика в Україні. Система розселення. Міські агломерації, урбанізація, субурбанізація і джентрифікація. Особливості сільських населених пунктів.

Тема 8. Сучасні тенденції демографічних процесів в світі.

Темпи зростання населення світу. Демографічні прогнози. Загрози, що несе в собі перенаселення. Нерівномірність демографічних процесів. Мезорегіональні відмінності демографічних процесів. Державне регулювання демографічних процесів в країнах світу. Державно політика в Україні.

3. Рекомендована література

Базова

- 1) Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса. – М., 1983.- 440 с.
- 2) Гумилев. Этногенез и биосфера Земли / Л.Н. Гумилев. - М.: АСТ, 2002. - 557 с.
- 3) Гумилев Л. Н. Этносфера: История людей и история природы. - М., 1993
- 4) Дністрянський М. С. Етногеографія України: навч. посіб. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - Львів : ЛНУ, 2008. - 230 с
- 5) Дністрянський, М. С. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики - Л. : Літопис , 2006. - 490 с
- 6) Етнографія України: Навч. посібн. / За ред. проф. С.А.Макарчука. - Вид. 2-ге, перероб. і доп. - Львів: Світ, 2004. - 520 с.
- 7) Культура і побут населення України / За ред. В.І.Наулка. - Вид. Либідь. - К., 1993.- 288с.
- 8) Лобжанидзе А.А., Горохов С.А., Заяц Д.В. Этногеография и география религий. – М.: Академия, 2005
- 9) Макарчук С. А. Етнічна історія України: Навч. посіб. - К.: Знання, 2008. - 471с.
- 10) Міронова І.С. Національні меншини України. - Миколаїв-Одеса, 2006. – 140с.
- 11) Народы и религии мира: Энциклопедия / Гл. ред. В.А.Тишков. - М., 1998.
- 12) Садохин А.П. Этнология. – М., 2004
- 13) Чебоксаров Н.И., Чебоксарова И.А. Народы. Расы. Культуры. – М., 1985
- 14) Этнография. Учебник/Под ред. Ю.В. Бромлея и Г.Е. Маркова. М.: Высш. школа, 1982. — 320 с.
- 15) Этноссы и этнические процессы / Отв. Ред. В. А. Попов. – М., 1993

Допоміжна

- 1) Багалій Д.І. Історія Слобідської України. — Харків, 1990.
- 2) Бойківщина: Іст.-етнограф. дослідження / За ред. Ю.Г. Гошка. — К., 1983.
- 3) Кушнір В.Г. Народознавство Одещини. — Одеса, 1998.
- 4) Макарчук С.А. Український етнос. Виникнення та історичний розвиток. — К., 1992.
- 5) Українці: іст.-етнограф. монографія: У 2 кн. — Опішня, 1999.

- 6) Горленко В. Ф. Етнографічне районування // Географічна енциклопедія України. — К., 1989. — Т. 1, — С. 393-394.
- 7) Романцов В. Український етнос на одвічних землях та за їхніми межами
- 8) (XVIII-XX століття). — К., 1998.
- 9) Макарчук С.А. Русини // Довідник з історії України. - К., 2001. - С. 695.
- 10) Етнонаціональні процеси в Україні: Історія та сучасність. – К., 2001.

15. Інформаційні ресурси

1. Головне управління статистики в Одеській області <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>
2. Державна служба статистики <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Книги та статті з етнографії <http://etno.uaweb.org/>
4. Наукова бібліотека ОНУ імені І. І. Мечникова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.onu.edu.ua/>
5. Одеська державна наукова бібліотека ім. М.Горького [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ognb.odessa.ua/>
6. Фонд етногеографічних досліджень <http://ethnofund.ru/wordpress/>

Примітки:

1. Робоча програма навчальної дисципліни є нормативним документом вищого навчального закладу і містить виклад конкретного змісту навчальної дисципліни, послідовність, організаційні форми її вивчення та їх обсяг, визначає форми та засоби поточного і підсумкового контролів.
2. Розробляється лектором. Робоча програма навчальної дисципліни розглядається на засіданні кафедри, у раді (методичній комісії) факультету (навчального закладу), підписується завідувачем, головою ради (методичної комісії), затверджується проректором вищого навчального закладу.